

För stärkt vetenskaplig grund och forskningsanvändning i förskolan och skolan

Skolforskningsinstitutets inspel till regeringens forsknings- och innovationspolitiska proposition

Skolforskningsinstitutet tillhör en av det stora antal myndigheter och andra organisationer som inbjudits att lämna synpunkter som kan bidra till regeringens forsknings- och innovationspolitik. Vi gör detta utifrån vår horisont och vårt uppdrag, dels att lysa ut och fördela bidrag till forskning om metoder och arbetssätt i undervisningen, dels att göra systematiska forskningssammanställningar av sådan praktiktäna forskning, i båda fallen med utgångspunkt i professionens behov av kunskap. Vi verkar för en undervisning på vetenskaplig grund.

Sammanfattning

Skolforskningsinstitutet menar att det även fortsatt finns ett behov av att stärka den vetenskapliga grunden och kompetensen om forskning och forskningsanvändning i förskolan och skolan. Sammanfattningsvis menar vi

- att kvaliteten på lärarutbildningen och lärarfortbildningen är avgörande för om förskolan och skolan ska kunna erbjuda en utbildning som vilar på vetenskaplig grund
- att det därför är av högsta vikt att lärarutbildningens forskningsanknytning stärks, både genom en ökad andel forskarutbildade lärare i lärarutbildningen och genom stärkta resurser för forskning och forskarutbildning
- att den utbildningsvetenskapliga forskningen är underfinansierad och behöver stärkas, inte minst gäller det den praktiktäna skolforskningen, och det både via ökade basanslag och ökad extern finansiering.

Utgångspunkter och utmaningar

Regeringen formulerar höga ambitioner för forsknings- och innovationspolitiken. Fokus ska vara excellens, internationalisering och innovation, det svenska näringslivet ska vara ett drivhus för innovation och världsledande inom hållbarhet. Vidare konstateras att högre utbildning och forskning är avgörande för Sveriges kompetensförsörjning och för att Sverige ska möta olika samhällsutmaningar.

Skolforskningsinstitutet har inget att invända mot regeringens utgångspunkter. Institutet ser dock ett behov av att uppmärksamma hela utbildningsväsendets betydelse för att långsiktigt nå och upprätthålla regeringens vision. Utbildningens betydelse för samhällets utveckling – kulturellt, socialt och ekonomiskt – är obestridlig. Det gäller från förskolan till den högre utbildningen, och utbildningen behöver därför ta till vara och utveckla alla barns, elevers och vuxnas förutsättningar. Så ser det inte ut i dag.

Bland barn och elever i förskola, skola och vuxenutbildning finns framtidens forskare, företagsledare och innovatörer. I ett likvärdigt utbildningssystem ska alla barn och elever få tillgång till en utbildning som ger dem möjlighet att utvecklas och lära. Inte alla barn och elever ges dock de goda förutsättningar för att utvecklas och nå sin fulla potential som vi önskar. Skolverkets lägesbedömning 2023¹ pekar, som många gånger tidigare, på ett skolsystem som är tudelat med å ena sidan skolor med goda förutsättningar och höga kunskapsresultat och å andra sidan skolor med mindre gynnsamma förutsättningar där kvaliteten i utbildningen brister och många elevers kunskapsresultat är låga. För att komma till rätta med de ökade skillnaderna i elevers kunskaper behöver enligt Skolverket undervisningens kvalitet stärkas och bli mer likvärdig. Man menar bland annat att det i dag finns en pedagogisk segregation där elevers tillgång till behöriga lärare skiljer sig stort mellan skolor, och att skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar missgynnas jämfört med andra skolor med låg andel behöriga lärare och hög rektorsomsättning.

Kompetensförsörjningen till det svenska skolväsendet är en utmaning, inte heller det en nyhet. Det handlar om en brist på behöriga lärare,

¹ Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023 (rapport 2023:09).

särskilt inom vissa skol- och verksamhetsformer. Det handlar om att göra lärarutbildningarna attraktiva genom att erbjuda en utbildning av hög kvalitet. Det handlar också om behovet av att låta verksamma lärare vidareutveckla och fördjupa sin kompetens, både inom de ämnen lärarna undervisar i och vad gäller den undervisningskompetens som professionsprogrammet för rektorer, lärare och förskollärare syftar till att möta.

Ur Skolforskningsinstitutets perspektiv ställer dessa olika utmaningar krav på kunskap som grundas på utbildningsvetenskaplig forskning som kan svara på frågor om både policy och praktik.

Fortsatt behov av att stärka professionens och lärarutbildningarnas vetenskapliga grund

Inför 2020 års forskningspolitiska proposition lämnade institutet rekommendationer om att stärka kompetensen om forskning och forskningsanvändning i förskolan, skolan och lärarutbildningen samt att stärka den utbildningsvetenskapliga forskningen och då särskilt den praktiktäna skolforskningen. Det senare bland annat genom att stärka Skolforskningsinstitutets anslag för både forskningsfinansiering och förvaltning.

Sedan skrivelsen lämnades 2020 har en del skett som stärkt den praktiktäna skolforskningen. Genom ett regeringsuppdrag² etablerades det så kallade ULF-projektet som en nationell försöksverksamhet mellan 2017 och 2021 i syfte att utveckla och pröva i syfte att utveckla och pröva olika modeller för långsiktig samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet kring praktiktäna forskning. Försöket förlängs nu till 2024 som en övergång till en permanent verksamhet från 2025. Enligt projektets slutrapport för åren 2017–2021³ har 25 lärosäten och närmare 150 huvudmän aktivt deltagit i försöksverksamheten, och fler huvudmän kommer att anslutas under perioden 2022–2024. Projektet har enligt rapporten resulterat i att samverkan mellan lärosäten och huvudmän har etablerats och att forskningsprojekt

² Uppdrag om försöksverksamhet med praktiktäna forskning (dnr. U2015/03573/UH och U2017/01129/UH).

³ Slutredovisning av försöksverksamhet med praktiktäna forskning (ULF) 2017-2021 Rapport sammanställd av Nationella samordningsgruppen för ULF.

har kommit till stånd i samverkan mellan forskare från lärosäten och verksamma lärare.

Skolforskningsinstitutet ser positivt på det sätt ULF-projektet har bidragit till att en infrastruktur för den praktiktäna skolforskningen som tidigare i stort sett saknades helt etableras. Vi kan konstatera att vi nu i samband med vår årliga utlysning av bidrag för praktiktäna skolforskning av högsta vetenskapliga kvalitet får in ansökningar som tar avstamp i redan genomförda ULF-projekt. Det ser vi som en positiv utveckling eftersom det bidrar till ansökningarnas kvalitet och att det redan upprättats en relation mellan forskare och professionen.

Sedan 2020 har regeringen dessutom stärkt Skolforskningsinstitutets båda anslag, finansieringen av praktiktäna skolforskning har i stort sett fördubblats och förvaltningsanslaget kommer att öka påtagligt i två steg 2024 och 2025.

Skolforskningsinstitutet menar att det även fortsatt finns ett behov av att stärka den vetenskapliga grunden och kompetensen om forskning och forskningsanvändning i förskolan och skolan.

Satsa på utbildningsvetenskaplig forskning, inklusive praktiktäna skolforskning

För att stärka den vetenskapliga grunden för utbildningen behövs mer utbildningsvetenskaplig forskning av hög kvalitet, inklusive praktiktäna skolforskning. Vetenskapsrådet har i sin kartläggning av utbildningsvetenskaplig forskning 2001–2021⁴ konstaterat att det inte finns några samlade uppgifter som gör det möjligt att följa hur stor andel av basanslagen till ett specifikt lärosäte som går till utbildningsvetenskaplig forskning. Skolforskningsinstitutet konstaterar mot denna bakgrund att förutsättningarna att kartlägga hur mycket praktiktäna skolforskning som finansieras via basanslagen i princip är obefintliga. Ser man endast till extern finansiering, och utbildningssektorns storlek, så tycks den utbildningsvetenskapliga forskningen vara generellt underfinansierad jämfört med flera andra samhällssektorer.

⁴ Kartläggning av utbildningsvetenskaplig forskning, 2001–2021. Bilaga 1 till Forskningsöversikt – Utbildningsvetenskap 2023. Mikael Börjesson, Felix Bengtsson, Laura Giorio & Johan Boberg Centrum för Högre utbildning och forskning som studieobjekt (HERO) Uppsala universitet. VR2302 Dnr 3.3.5-2021-06624 ISBN 978-91-88943-75-0

Enligt Skolforskningsinstitutets uppfattning behöver den utbildningsvetenskapliga forskningen stärkas, inte minst gäller det den praktiktäna skolforskningen, och det både via ökade basanslag och ökad extern finansiering. En ökad finansiering skulle möjliggöra inte bara flera finansierade projekt utan även större och längre projekt, vilket skulle kunna bidra till ökad vetenskaplig kvalitet. Institutet bedömer att detta gäller bland annat för den forskning vi finansierar.

Stärk lärarutbildningens forskningsanknytning

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) konstaterar i sin senaste utvärdering av lärarutbildningarna i Sverige 2016–2022⁵ att det även om ”det finns höga ambitioner och ett medvetet arbete hos lärosätena när det kommer till arbetet med att upprätthålla hög kvalitet”, så finns det också flera utmaningar, vissa specifika för de olika lärarexamina och vissa gemensamma. Som några av de gemensamma utmaningarna nämns ”bristande vetenskaplig och professionsrelaterad kompetens, knappa resurser för forskning och forskarutbildning, svag forskningsanknytning samt otydlig konstruktiv länkning och koppling mellan teori och praktik”.

Skolforskningsinstitutet anser att kvaliteten på lärarutbildningen och lärarfortbildningen är avgörande för om förskolan och skolan ska kunna erbjuda en utbildning som vilar på vetenskaplig grund. Blivande förskollärare och lärare måste ges goda förutsättningar för att arbeta på vetenskaplig grund, bland annat för att bedriva och utveckla undervisningen med utgångspunkt i forskningsresultat. Redan aktiva förskollärare och lärare måste ges utökad tillgång till vidareutbildning på avancerad nivå, med inriktning på fördjupning inom ämnet eller, inte minst viktigt, med inriktning mot forskningsanvändning, utveckling och utvärdering. Det är därför av högsta vikt att lärarutbildningens forskningsanknytning stärks, både genom en ökad andel forskarutbildade lärare i lärarutbildningen och genom stärkta resurser för forskning och forskarutbildning.

⁵ Lärarutbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016–2022. Kindberg, O, Malla, A-K, Nyman, M, Ekroth, J, Sundberg, K och Thafvelin, U. 2023. UKÄ - Publikationer och Beslut, 2(1): 10, 1–51. DOI: <https://doi.org/10.53340/uka.30>.

I detta ärende har vikarierande direktör Eva Wallberg beslutat. Utredaren Maria Bergman har deltagit i beredningen av ärendet. Därutöver har kanslichef Maria Edenholt Oscarson och kommunikationschef Eva Grönlund deltagit i ärendets slutliga handläggning.

För Skolforskningsinstitutet

Eva Wallberg

Vikarierande direktör